

УДК.338.434

Дадашев Б.А., доцент, Українська академія банківської справи

ФІНАНСОВЕ СТАНОВИЩЕ АПК І ПРОБЛЕМИ ЙОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМИ

У статті проаналізована економічна ситуація, яка склалася в агропромисловому комплексі України в умовах його реформування. Автор пропонує виважену систему заходів і аспектів діяльності, реалізація яких дозволить розвивати ринкові відносини в сільському господарстві і поліпшити фінансове становище підприємств АПК.

Ключові слова: інфляція, диспаритет цін, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, банківський кредит, податкове навантаження, фінансово-кредитні операції, аграрний фінансовий консалтинг, лізингове кредитування.

Рентабельне ведення аграрного виробництва – одна з найважливіших проблем національної економіки України, від правильного і своєчасного вирішення якої залежить подальший розвиток народного господарства в умовах ринкових перетворень. Нині сільськогосподарські підприємства, як і вся аграрна галузь, знаходяться у складній економічній ситуації, яка продовжує погіршуватися, в основному, з таких причин: інфляція, диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, неефективна фінансово-кредитна і податкова політика. Знижується їх рентабельність, зменшуються можливості ведення простого і розширеного відтворення, збільшується кількість підприємств-банкрутів, скорочується виробництво продукції рослинництва і тваринництва, що підриває продовольчу безпеку України.

Спад виробництва в аграрному секторі триває, незважаючи на втішні прогнози Міністерства аграрної

політики України. Так, обсяги виробництва валової продукції сільського господарства в 1999 р. по Україні скоротилися на 7 % у порівнянні з 1998 р., а по Сумській області – на 16,3 % відповідно. У 1999 р. було зібрано 24,6 млн. тонн зерна, що на 1,9 млн. тонн менше, ніж в 1998 р. У Сумській області спостерігається аналогічна ситуація. Якщо в 1998 р. було зібрано зерна 988 тис. тонн, то в 1999 р. цей показник був нижчим на 11 %. Виробництво цукрового буряку зменшилося на 9,4 % по Україні, а в Сумській області – відповідно на 11,2 %. Падіння виробництва продукції рослинництва пов'язано як зі скороченням посівних площ, так і зі зниженням урожайності польових культур. Наприклад, урожайність зернових за ці роки знизилася з 20,8 ц/га до 19,7 ц/га. Аналогічна тенденція до зниження урожайності спостерігається практично по всіх польових культурах, за винятком соняшника на зерно, урожай якого навіть дещо збільшився

- з 9,3 ц/га до 10,1 ц/га. Це, на наш погляд, пов'язано з його високою ліквідністю.

Тваринництво, як одна із трудомістких галузей сільського господарства, також знаходиться у критичній ситуації. Так, якщо в 1998 р. в цій галузі було вироблено продукції на 11008 млн. грн., то в 1999 р. її виробництво дорівнювало 10735 млн. грн., що на 273 млн. грн., або на 2,5 % менше. Валове виробництво молока скоротилося на 3,1 %, м'яса – на 2,2 %, і лише по виробництву яєць спостерігається незначне збільшення – на 439 млн. штук, або 5,1 %.

Падіння натуральних показників виробництва сільськогосподарської продукції в АПК України негативно відбилася на фінансовому становищі сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

За матеріалами статистичної звітності, у 1998 р. тільки 1473 сільськогосподарських підприємств України, або 7 % від їх загальної кількості, завершили фінансовий рік з прибутком, загальна сума якого становить 148,6 млн. грн., що в 1,5 рази менше, ніж у 1997 р. В 1999 р. збиткових господарств в Україні стало менше на 8 %. Збитки зменшилися на 241,5 млн. грн., і рівень збитковості становить 22,7 % проти 29,3 % в 1998 р.

У Сумській області в 1999 р. збитковими були 371 сільськогосподарське підприємство, їх кількість зменшилась на 6 %. Збитки становили 128,8 млн. грн. проти 163,5 млн. грн. у 1998 р., при рівні збитковості – 26,5 % (33,3 % в 1998 р.). Для більш детального аналізу фінансового становища сільськогосподарських підприємств України в Сумській області розглянемо матеріали таблиці 2.

Станом на 01.01.2000 р. частка коштів в активах сільськогосподарських підприємств знизилась за чотири роки як в масштабах аграрного сектора України, так і в сільському господарстві Сумської області в 9-11 разів. Дані табл. 2 свідчать про те, що в сільськогосподарських підприємствах коштів немає ні в касах, ні на рахунках у банківських установах. Це, в свою чергу, відповідним чином відбилось на платоспроможності сільськогосподарських підприємств, яка за останні 3 роки знизилась в 4-5 разів. За попередніми розрахунками, 2000 рік для багатьох сільськогосподарських підприємств України і Сумської області також буде збитковим. Так, по Україні 80 %, а в Сумській області 77 % господарств цей рік завершать зі збитками.

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств України*

№ пор.	Показники	Роки			
		1996	1997	1998	1999
1	Одержано прибутку/збитку (-), млн. грн.	-142,5	-3324,4	-3991,5	-3750,0
2	Рівень прибутковості / збитковості (-), %	-11,6	-22,5	-29,3	-22,7
3	Питома вага збиткових господарств, %	69	87	93	85

* Статистичний щорічник України. – К. – 2000. – С. 57-83.

Таблиця 2

Динаміка збитковості, платоспроможності, заборгованості сільськогосподарських підприємств України в Сумській області, %

№ пор.	Показники	Україна*				Сумська область**			
		1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
1	Частка збиткових сільськогосподарських підприємств	69	87	93	85	70	83	91	85
2	Частка грошових коштів в активах господарств	0,90	0,10	0,10	0,10	1,10	0,20	0,15	0,10
3	Платоспроможність	2,1	0,9	0,5	0,6	1,9	1,0	0,6	0,3
4	Частка банківських кредитів в обсягах заборгованості	1,7	1,6	1,2	1,0	1,8	1,7	1,3	1,1
5	Відношення до виручки від реалізації:								
	- грошових коштів	0,6	0,7	0,5	0,6	0,7	0,9	0,8	0,8
	- дебіторської заборгованості	17,3	11,7	18,8	18,9	18,3	20,1	20,3	19,1
	- кредиторської заборгованості	58,9	88,6	105,3	91,6	61,2	91,0	96,7	94,1

* Статистичний щорічник України. – К., 2000. – С. 57-87.

** Основні економічні показники розвитку сільського господарства Сумської області за 1999 рік.

На 01.01.2000 р. кредиторська заборгованість сільськогосподарських підприємств у Сумській області становила 334 млн. грн., у тому числі платежі до бюджету – 27,7 млн. грн., прострочена заборгованість до Пенсійного фонду – 3 млн. грн., заборгованість по оплаті праці – 72,2 млн. грн.

Важливе значення для аграрного виробництва має кредитна політика. Оскільки сільськогосподарське виробництво має сезонний характер, для ефективного ведення його необхідно використовувати як власні фінансові ресурси, так і залучені. Через відсутність можливостей для сільськогосподарських підприємств одержувати кредити під реальний процент (не вищий ніж 1 % за місяць), збільшується фінансове навантаження, зростає дефіцит обігових коштів і кредиторська заборгованість.

Кредиторська заборгованість сільськогосподарських підприємств зросла з 3383 млн. грн. до 15729 млн. грн., тобто в 4,6 рази. Найбільшу частку в кредиторській заборгованості сільськогосподарських підприємств займає короткострокова заборгованість – до 75 % від загальної суми. До реформи 1980-1990 рр. питома вага кредитів у джерелах формування обігових коштів у колгоспах становила 35-40 %, а в позиках (кредиторська заборгованість) – 70-80 %. Це означає, що кредити банків були для сільськогосподарських підприємств основним джерелом залучення коштів. Схема кредитування була побудована таким чином, що всі понаднормативні потреби фінансових ресурсів покривалися банківськими кредитами.

В умовах реформування АПК і всього народного господарства сільськогосподарські підприємства, які одержують грошові кредити під 30 % і більше, не можуть розрахуватися за кредити і тому їх заборгованість постійно зростає. Значно впливають на зростання кредиторської заборгованості підприємств АПК суб'єкти господарської діяльності, які несвоєчасно розраховуються за поставлену продукцію або сировину. Так, за 1996-2000 рр. дебіторська заборгованість становила в середньому 18,7 % [2, 3].

Важлива складова частина фінансової системи агропромислового комплексу – податки. Податкова система, яка існувала до введення фіксованого податку для сільськогосподарських підприємств, була складною, а головне – створювала непосильне податкове

навантаження на сільськогосподарського товаровиробника. У галузі швидко зростала збитковість, але, незважаючи на це, збільшувався рівень вилучення коштів у суб'єктів господарювання, що призвело, зрештою, до зростання податкової заборгованості (табл. 3).

Економічна ситуація, яка склалася в АПК України, пов'язана з нестабільністю аграрного виробництва, відсутністю державного регулювання аграрної економіки. Велику роль у системі фінансового забезпечення аграрного сектора відіграє банківське кредитування. Як вже зазначалося, позики сільськогосподарства і суміжних йому галузей в будь-якій країні займають велику питому вагу в структурі капіталу, що обґрунтовано специфікою аграрного виробництва.

Таким чином, виходячи із зазначеного вище і з метою залучення в галузь кредитних ресурсів, доцільно розвивати кредитний механізм АПК за такими напрямками:

- перетворення АПБ "Україна" в державно-комерційний банк із наданням йому функцій уповноваженого банку з обслуговуванням підприємств агропромислового комплексу;
- створення обласних кооперативних банків, районні відділення яких могли б стати методичними центрами кредитних спілок, що створюються в сільській місцевості, з подальшим перетворенням їх у перспективі в банківські структури єдиної системи фінансово-кредитного обслуговування підприємств і господарств агропромислового комплексу;
- удосконалення системи поточного кредитування;
- розширення повноважень і функцій кредитних спілок щодо залучення коштів фізичних і юридичних осіб, розширення можливостей здійснення ними фінансово-кредитних операцій, розвиток аграрного фінансового консалтингу;
- створення на державному рівні спеціального кредитного фонду як одного із важливих джерел покриття різниці між пільговими і діючими процентними ставками за кредитами, які надаються на пільгових умовах сільськогосподарським виробникам, та гарантування його повернення;

Таблиця 3

Податкове навантаження на сільськогосподарські підприємства України [1]

№ пор.	Показники	Роки			
		1992	1995	1998	1999
1	Прямі податки і податкові, %				
	- відносно виручки від реалізації продукції, робіт (послуг)	113,6	116,0	220,8	232,1
	- відносно ВВП	15,0	33,1	77,1	73,2
2	Рівень сплати прямих податків, %	76,9	42,8	43,3	47,2
3	Рівень рентабельності, %	97,1	9,7	-29,3	-22,7

- формування за участю Національного і комерційних банків агропромислово-фінансових груп, які б об'єднували єдину господарську систему товаровиробників сільськогосподарської продукції, підприємства з її переробки та структури зі зберігання й реалізації готової продукції;
- впровадження у сільськогосподарське виробництво лізингового кредитування;
- реформування товарного кредиту у вигляді короткотермінового банківського кредиту в рамках вертикальної інтеграції агропромислового комплексу за умови, що не держава, а комер-

- сійні структури виступають безпосередніми партнерами сільськогосподарських товаровиробників щодо їх забезпечення матеріальними ресурсами.

Виконання зазначених заходів дозволить забезпечити агропромисловий комплекс України кредитними ресурсами, за рахунок яких можна буде розвивати ринкові відносини в сільському господарстві, використовуючи нові прогресивні технології виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, підвищуючи ефективність виробництва, збільшуючи прибутковість і поліпшуючи фінансове становище підприємств АПК.

Список літератури

1. Основні економічні показники розвитку сільського господарства Сумської області за 1999 рік. – Суми, 2000. – 70 с.
2. Саблук П.Т. Аграрна реформа: стан і напрями розвитку // Економіка АПК. – 2000. – № 4. – С. 4-10.
3. Саблук П.Т. Соціально-економічна модель постреформованого агропромислового виробництва в Україні (доповідь) // Економіка АПК. – 2000. – № 2. – С. 4-25.
4. Статистичний щорічник України. – К., 2000. – С. 57-83.

Summary

The economic situation in the agro-industrial complex of Ukrainian during the reform has been analysed in the article. The author suggests a considered system of means and activity aspects, the realisation of which will allow the development of market relations in agriculture and improving the financial position of enterprises in the agro-industrial complex.

